

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Year: 5 - Number: 17, p. 91-105, Autumn 2021

Antalya İli Gündoğmuş İlçesi Ağızlarının Standart Türkiye Türkçesinden Farklı Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri *Different Phonetic and Morphological Features of Antalya's Gündoğmuş District Dialect Different from Standard Turkish*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.986963>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
25.08.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
28.09.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
29.09.2021

Asya Studies

Doç. Dr. Emine Atmaca
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü
eatmaca@akdeniz.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2868-1659>

Emre Kanık
Yüksek Lisans Öğrencisi / Akdeniz
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı
emrekanik07@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-5135-4413>

Öz

Gündoğmuş (eski adı: *Eskere* (< Rumca *kserê* “kuru kaya”) ilçesi, Antalya'nın 153 km doğusunda, Akseki-Konya yolunun 32 km. güneyinde yer alan yayla ilçelerden biridir. İlçede Akdeniz iklimi hâkim olmakla birlikte kışları sahile kıyısı olan diğer ilçelere oranla daha sert ve yazları da daha serindir.

Yörük ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bilinen Antalya ili Gündoğmuş ilçesi, coğrafi yapısı itibarıyla dışarıdan göç alamaması münasebetiyle kendine has sosyokültürel dokusunu günümüze değin koruyabilmiştir. Ancak son yıllarda bilim ve teknolojiye bağlı olarak ilçenin sosyokültürel yapısında büyük değişiklikler yaşanmaktadır. Öyle ki basın yayın organlarının hemen hemen her eve girmesi, ulaşımın kolaylaşması, yayla turizminin yaygınlaşması, okuryazarlık oranlarının artması gibi sebepler yörenin ağız özelliklerinin sağlıklı bir şekilde derlenmesini engellemektedir. Bu gibi sebepler dolayısıyla diğer Türkiye Türkçesi ağızlarında olduğu gibi Gündoğmuş ağızı da Standart Türkiye Türkçesinin etkisinde kalmakta kendine has ses ve şekil bilgisi özelliklerini hızlıca kaybetmektedir. Bilindiği üzere Standart Türkiye Türkçesinin söz varlığındaki zenginliğinin ortaya çıkarılmasında son derece önemli olan bu ağızlar, kaybolmadan önce bir an evvel derlenip kayıt altına alınmalı ve derlenen bu malzemeler ayrıntılarıyla incelenip tasnif edilmelidir.

Bu çalışmada, Antalya iline bağlı Gündoğmuş ilçesinin köylerinin/mahallelerinin tamamına ulaşılmış, ağız özelliklerini en iyi yansıttığı düşünülen kaynak kişilerden belli konularda metin ve kelime derlemeleri yapılmıştır. Bu derlemelerden elde edilen veriler ışığında yöreye ait Standart Türkiye Türkçesinden farklılaşan ses ve şekil bilgisi özellikleri maddeler hâlinde sıralanmıştır. Çalışmanın devamında yörenin belli ağız özellikleri temelinde ağız bölgelerinin sınırları da çizilerek harita üzerinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Türkiye Türkçesi Ağızları, Gündoğmuş Ağızları, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi

Abstract

Gündoğmuş (former name: Eskere (< Greek kserê “dry rock”) is one of the highland districts located 153 km east of Antalya and 32 km south of the Akseki-Konya road. Although the Mediterranean climate is dominant in the district, winters are harsher and summers are cooler compared to other districts with coastlines.

Gündoğmuş district of Antalya province, which is known to be densely populated by Yoruks and Turkmen, has been able to preserve its unique socio-cultural texture until today due to the fact that it cannot receive immigration from outside due to its geographical structure. However, depending on the developments in science and technology in recent years, there have been great changes in the socio-cultural structure of the district. In fact, reasons such as the penetration of the media organs into almost every house, the ease of transportation, the spread of highland tourism, and the increase in literacy rates prevent the compilation of the dialect characteristics of the region in a healthy way. Due to such reasons, Gündoğmuş dialect, like other Turkish dialects, is under the influence of Standard Turkish and quickly loses its unique phonetic and morphological features. As it is known, these dialects, which are extremely important in revealing the richness of the vocabulary of Standard Turkish, should be compiled and recorded as soon as possible before they are lost, and these compiled materials should be examined and classified in detail.

In this study, all the villages/neighborhoods of Gündoğmuş district of Antalya province were reached, and text and word compilations were made on certain subjects from the source people who were thought to reflect the dialect characteristics best. In the light of the data obtained from these compilations, the phonetic and morphological features of the region, which differ from the Standard Turkish, are listed as items. In the continuation of the study, the borders of the dialect regions were also drawn on the basis of certain dialect characteristics of the region and shown on the map.

Keywords: Antalya, The Dialects of Antalya, The Dialect of Gündoğmuş, Phonetic, Morphology

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Atmaca, E. ve Kanık, E. (2021). Antalya İli Gündoğmuş İlçesi Ağızlarının Standart Türkiye Türkçesinden Farklı Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(17), 91-105.

GİRİŞ

Batı Toros Dağları'nın Geyik Dağı eteklerine kurulmuş bir ilçe olan Gündoğmuş, Antalya'nın 153 km. doğusunda, Akseki-Konya yolunun 32 km. güneyinde yer almaktadır. Alanya'ya ve Manavgat'a olan uzaklığı 70 km. kadardır. Yüz ölçümü 1323 km² olup denizden yüksekliği 900 m'dir. Dağlık alanları ormanlarla kaplıdır. Orta Toroslardan doğup Akdeniz'e dökülen Alara Çayı, ilçeyi doğu-batı yönünde ikiye böler. İlçede genel olarak Akdeniz iklimi hâkim olmakla birlikte kışları sahile oranla daha sert ve yazları da daha serindir (Antalya Valiliği, 2010: 306).

Antalya ili Gündoğmuş ilçesinin eski adı *Eksere* (< Rumca *kserê* "kuru kaya")'dir. İlçenin adı, 1928 tarihli *Son Teşkilat-ı Mülkiyyede Köylerimiz*'de *Ekséré* olarak kayıtlıdır (Komisyon, 1928: 128). Bir rivayete göre; Karaman'ın İksile köyünden çeşitli sebeplerle ayrılan bir ailenin bu bölgeye yerleştiği ve sonraları da buraya "Eksere-Eğsere" denildiği söylenmektedir (Özkan, 2010: 14). Gündoğmuş ilçesinin tarihçesi ile ilgili il yıllıklarında ise iki rivayet şöyle geçmektedir:

a) *Birinci rivayete göre, daha önce Eksere olan Gündoğmuş'u, şimdi Karaman'a bağlı İksile kasabasından çeşitli sebeplerle ayrılan bir aile kurmuştur.*

b) *İkinci rivayete göre ise kışın sahilde yaşayan Yörükler yazın yaylaya çıkar, sonbaharda tekrar dönerlerdi. İşte bu Yörük kafilesinin büyük bölümü sahile dönmez. Gündoğmuş'a yerleşir. Dönenlere, sahilde kafilenin gerisi sorulunca "Ekserisi kaldı" derler. Bu münasebetle onların kaldığı yerlere Ekseri derler. Zamanla bu kelime Eksere şeklinde söylenmeye başlar¹.*

Ekséré yerleşim yeri, XVI. yüzyılda Nağlu ve Kise nahiyelerinden meydana gelmekteydi. Kise nahiyesi, Gündoğmuş ilçe merkezinin kuzeydoğu kesimlerini, Nağlu nahiyesi ise Gündoğmuş ilçe merkezinin güneybatı kısımlarını içerisine almaktadır (Özkan, 2010: 14). Gündoğmuş ve çevresinin yerleşim tarihini doğru tespit edebilmek için Alanya ilçesinin tarihi ile birlikte ele alıp değerlendirmek gerekir. Çünkü XVI-XVIII. yüzyıllardaki siyasi sınırları belirleyen *Nağlu* ve *Kise* nahiyeleri ile XIX. yüzyıllardaki sınırları belirleyen *Malan*, *Kerliye*, *Senir ma Düşenbe* ve *Mahmud Seydi* (~*Mahmud seyyid*) nahiyeleri Alanya sancağına bağlı nahiyelerdi. Tarihi kaynaklarda Gündoğmuş'un 17 köyü, XVII. yüzyıldan başlamak üzere XIX. yüzyıla kadar *Senir ma Düşenbe kazası* içerisinde verilmiştir (Özkan, 2010: 28).

Gündoğmuş ve çevresi, Bizans'a bağlı iken 1071'de Türklere Anadolu'nun kapılarının açılması sonrası Selçukluların eline geçmiştir. Anadolu'da Türk hâkimiyetini tam anlamıyla sağlayan Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. Alaeddin Keykubad (1190-1237), Gündoğmuş ve çevresini Anadolu Selçuklu devleti sınırlarına dâhil etmiştir (Özkan, 2010: 4). İlçe hem Selçuklular hem de Osmanlılar döneminde demografik özellikleri dolayısıyla küçük bir "köy" hüviyetine sahiptir. İlçe merkezi, Cumhuriyetin ilanına kadar da bu köy olma özelliğini korumuştur. Gündoğmuş sınırlarında *Malan* (~*Ortaköy*), *Köprülü*, *Kerliye*, *Güzelbağ* gibi daha büyük yerleşim yerleri (~bucak) olmakla beraber 1936'da *Eğsere/Eksere* ilçe merkezi olarak seçilmiş ve *Gündoğmuş* adı ile ilçe olmuştur (Özkan, 2010: 209).

Gündoğmuş'un yer ve bazı köy adlarına bakıldığında boy ve oymak adlarını rastlanmaktadır. Mesela; bugün ismi "Çaltı" isminde olan mahallenin Teke iline yerleşen Kınık Oğuz boyu oymaklarından *Çaltı cemaatine* işaret ettiği anlaşılmaktadır². Bir başka örnek de Gündoğmuş'un daha önce köy iken bağlı bulunduğu "Akseki" ilçesinin ismi dikkat çekmektedir. Salur boyuna mensup Kuloğulları'na (Tekeoğlu, Tekeloğlu, Tekelioğlu) bağlı Akseki oymağının ismi bugüne dek kullanılmaya devam etmiştir³ (Kanık, 2017: 15).

Antalya İli Gündoğmuş İlçesi

Gündoğmuş ve yöresi ağız için şimdiye kadar yapılmış ağız bilimi alanında ilmi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Mehmet Dursun Erdem ve Ramazan Bölük'ün 2012 yılında ortaklaşa yayımladıkları *Antalya ve Yöresi Ağızları* adlı kitapta Antalya ilinin tüm ilçeleri derlenirken Gündoğmuş'a da yer verilmiştir. Söz konusu bu çalışmada, Gündoğmuş'un 29 mahallesi olmasına rağmen yalnızca 9 mahallesinden/köyünden (*Bedan*, *Çamlıalan*, *Güneycik*, *Karadere*, *Kayabükü*, *Kozaağacı*, *Merkez/Fatih*, *Ortakonus*, *Senir*) derleme yapılmış olup elde edilen metinlerden hareketle detaylı bir ses ve şekil bilgisine yer verilmemiştir. Söz konusu çalışmaya detaylı bir şekilde bakıldığında yalnızca Antalya'nın bütün ilçelerinin ses ve şekil bilgisi özelliklerinin genel olarak değerlendirildiği görülmüştür (Erdem ve Bölük, 2012: 51-193). Ayrıca Standart Türkiye Türkçesi dışında kullanımı

¹ Bu bilgi <http://gundogmus.bel.tr/sayfa/19/gundogmus-tarihi> sitesinden 12.09.2018 tarihinde 18: 39'da alınmıştır.

² <https://islamansiklopedisi.org.tr/teke-ili> (Erişim tarihi: 02.05.2021; 10: 15).

³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Salur_boyu (Erişim tarihi: 03.05.2021; 10: 18).

bulunan ve söz varlığını teşkil eden kelimelerin belirtilip açıklamalarının yapıldığı ayrıntılı bir sözlük kısmı da bulunmamaktadır. Yöreye ilgili en geniş çalışma, Emre Kanık'ın 2021 yılında hazırladığı "Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları" adlı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışma, şimdiye kadar yapılmış yöreye ilgili ilk ve tek kapsamlı ağız çalışması olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bu çalışmanın Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarına ve özellikle dil atlasının hazırlanmasına önemli bir katkı sağlayacağı şüphesizdir.

Gündoğmuş nüfusunu Yörük ve Türkmenler oluşturmaktadır. İlçe halkının genelde Yörük olması hasebiyle ilçenin geçmişte en temel geçim kaynağı hayvancılıkmış. Bunun yanında arıcılık, merkez dâhil ilçe ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. İlçenin engebeli ve dağlık bir arazi yapısından dolayı tarım alanlarının çok sınırlı olması, tarımın teras şeklinde çok küçük alanlarda yapılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Yörük ve Türkmenlerin büyük bir kısmı maddi kaygılar neticesinde Gündoğmuş merkez ile köylerinden/mahallelerinden Antalya merkez veya Antalya'nın başka ilçelerine (özellikle Alanya) göç etmiştir.

Yörüklerin göçebe hayatını yavaş yavaş bırakıp yerleşik hayata geçmesi, oluşan yeni iş imkânları dolayısıyla yaşanan dış göç/ler, şehirdeki iş potansiyeli sebebiyle gençlik ve yetişkinlik dönemini Antalya merkezde çalışarak geçirmiş olan ve yaşlılık safhasında geri dönerek bölgede yaşamına devam eden eski yerliler gibi sebepler doğrultusunda, bölge ağızında birtakım karışma ve kaynaşmalar, değişme ve bozulmalar oluşmuştur. Böylelikle Gündoğmuş ağızını konuşan kişi sayısı da gün geçtikçe azalmıştır. Gündoğmuş ve yöresi ağzlarında yapılan kelime ve metin derlemelerinde görülmüştür ki, yöredeki ağız özelliklerini ve söz varlığını muhafaza eden son neslin yaş ortalaması genelde altmış beş yaş ve üzeri olduğudur. Bu durum, hem folklor hem de ağız incelemeleri için derleme faaliyetlerinde ne kadar acele edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Derlemeler Nasıl, Nerelerde ve Hangi Kaynak Kişilerle Yapılmıştır?

Gündoğmuş'a bağlı 26 mahalle ve 3 merkez mahalle dâhil olmak üzere 29 mahalleye/köye⁴ bizzat gidilip tek tek her birinden pek çok sayıda soru cevap yöntemiyle metin ve kelime derlemeleri yapılmıştır. Bu derlemelerden yöre ağızını en iyi temsil eden metinler ve kelimeler seçilmiştir. Metinler birçok kez dinlenmiş, eksiklikler ve yanlışlıklar en aza indirilmiştir. Derlenen metinlerdeki konuların köyün kuruluş tarihi, düğünler, düğünlerde yapılan yöreye has yemekler, düğünlerde oynanan oyunlar, gelenek ve görenekler, ölüm âdetleri, eskiden yörede kullanılan mutfak ve tarım aletleri, kilim dokuma, hayvan sağaltma teknikleri, türküler vb. folklor malzemesi olmasına da ayrıca dikkat edilmiştir. Kaynak kişiler özellikle belirlenip, umumiyetle okuma-yazma bilmeyen, bulunduğu bölgedeki yörenin ağızını en iyi yansıttığı düşünülen kişiler oldukları bilgisini edindiğimiz bilhassa konuşma organlarında herhangi bir noksanlık bulunmayanlardan seçilmiştir. Derlemelerde kaynak kişiler, özellikle orta yaş ve üstü kadınlar ile yöreden çok az veya kısa sürelerle (askerlik veya mevsimlik iş dolayısıyla) ayrılmış orta yaş ve üstü erkeklerden tercih edilmiştir.

Derlemelerde 29 "kaynak kişi" kullanılmıştır. Bunlardan 16'sı okuma yazma bilmemekle birlikte 13'ü ilkököl mezunudur. Kaynak kişilerin yaş ortalaması ise 73'tür.

Derlemeler modern kayıt cihazı ile yapılmıştır. Derlenen malzemeler yazıya aktarılırken Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un "Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni"nde sunduğu çeviri yazı işaretleriyle metne aktarılmıştır. Kaynak kişilerden deşifre edilen metinler, ayrı bir metin numarası ile gösterilmiştir. Metin içindeki cümleler numaralandırılmıştır. Bir kaynak kişiden farklı konularda yapılan derlemeler, aynı metin içinde a, b, c vb. şeklinde başlıklandırılmıştır.

Antalya İli Gündoğmuş İlçesi Ağızlarının Ses Bilgisi (~Fonetik)⁵

1) Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları'nda⁶ Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan 8 ünlü yanında kaynak kişilerin konuşma özelliklerine veya ünlülerin boğumlanma neticesine bağlı olarak nitelik ve nicelik değerleri bakımından değişikliğe uğramış başka ünlüler de tespit edilmiştir:

⁴ Gündoğmuş ilçesinde bugün toplam 29 mahalle vardır: *Akyar Mahallesi, Balkaya Mahallesi, Bedan Mahallesi, Çaltı Mahallesi, Camhalan Mahallesi, Çayırözü Mahallesi, Çiçekoluk Mahallesi, Eskibağ Mahallesi, Fatih Mahallesi, Güneycik Mahallesi, Güneyyaka Mahallesi, Kalecik Mahallesi, Karabul Mahallesi, Karadere Mahallesi, Karaisa Mahallesi, Karaköy Mahallesi, Kayabükü Mahallesi, Kozağacı Mahallesi, Köprülü Mahallesi, Narağacı Mahallesi, Ortakonuş Mahallesi, Ortaköy Mahallesi, Özügür Mahallesi, Pembelik Mahallesi, Rasih Kaplan Mahallesi, Senir Mahallesi, Serinyaka Mahallesi, Umutlu Mahallesi, Yeniköy Mahallesi.*

⁵ Çalışmanın ses ve şekil bilgisi kısmı için Gündoğmuş ağızı üzerinde Emre Kanık'ın 2021'de hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılmıştır.

⁶ "Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları" için bundan sonraki sayfalarda tasarruf sağlamak amacıyla AİGİYA şeklinde kısaltılarak verilecektir.

[á], [á], [ā], [ǎ], [ä], [â], [+], [é], [2], [ē], [í], [ç], [ʒ], [ĩ], [ĩ], [ʒ], [l], [ó], [ō], [ò], [õ], [ɹ], [ú], [ū], [ũ], [ũ].

Tablo 1. Ünsüzler

	Düz Ünlüler			Yarı Yuvarlak Ünlüler		Yuvarlak Ünlüler		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Art Ünlüler	a	â	ı		ç	o	ö	u
Yarı Art Ünlüler	á		í			ó		ú
Ön Ünlüler	e	ê	i	+	ʒ	ö	ɹ	ü

2) Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağzları'nda (AİGİYA'da) olup Standart Türkiye Türkçesinde bulunmayan ünsüzler şöyledir: [ç], [d], [N], [F], [ʔ], [ğ], [ʃ], [ğ], [h], [h], [h], [K], [K], [k], [k], [l], [n], [n], [P], [ç], [ʒ], [S], [T], [y], [y], [z].

Tablo 2. Ünsüzler

	Süreklilik											
	Süreksiz			Sürekli								
				Sızıcı			Yarı Sızıcı		Akıcı			
	Ötümlü	Yarı Ötümlü	Ötümsüz	Ötümlü	Yarı Ötümlü	Ötümsüz	Ötümlü	Ötümsüz	Burun Akıcıları	Yanaklı	Titrek	Nefesli
Çift Dudak	b	P	P						m			
Diş-Dudak		F	F	v	F							
Diş-Diş Eti	d, d	T	t	z	S	s, ʒ			n	l	r, 6	y
Diş Eti-Ön Damak				j	ʃ	ʃ	c					
Ön Damak	ğ, ğ	K	K	ğ								
Orta Damak	g		k									
Arka Damak	ğ	#	k			h			ŋ			
Dip Damak						h, h						

3) Antalya ilinin Batı grubu ağızlarında /a/ ile /e/ arasında /e/ ünlüsünden daha açık, [ä] ünlüsü yaygın kullanılırken AİGİYA'da ise daha az bir kullanıma sahiptir. Bu açık /e/ ünlüsü, kelimelerin ilk hecesinde bulunur: *yäv* (19c/97), *diyä* (< diye) (24/8), *äfeñNim* (<< efendim) (24/17), *PäK* (< pek) (24/26), *gätirillërdi* (<< getirirlerdi) (28a/19).

4) İlk örnekten itibaren uzun ünlülü olan şekillere, “birincil / aslı uzun ünlüler” denmektedir. Köktürk ve Uygur yazılı metinleri ile özellikle Çağdaş Türk Lehçelerinden *Saha Türkçesi*, *Türkmen Türkçesi*, *Halaç Türkçesi* ve *Özbek Türkçesinin Kara-Bulak* ağzında birincil uzun ünlülerin sistemli bir biçimde korunduğu bilinmektedir (Buran, 3)⁷. AİGİYA'da da aslı ünlü uzunlukları mevcuttur, ancak Antalya ilinin diğer ilçeleri (Korkuteli, Elmalı, Kumluca, Alanya) ile mukayese edilirse daha az bir kullanıma sahip olduğu görülür: *äl-* (3/68), *dē-* (4/3, 14a/15), *gēs-* (23a/3), *gīz* (14a/5), *öl-* (3/22, 3/56, 3/64), *vār-* (14b/17).

5) [ē] ünlüsü, AİGİYA'da işlek kullanılan ünlülerden biridir. Bu ünlü, /e/ ile /i/ arasında düz, yarı geniş, ince türden, yaygın adıyla bilinen *kapalı [ē]* ünlüsüdür. Anlam ayırt etme özelliği olduğu için fonemiktir (Tuna, 1986: 11). Kök hecede bulunur: *bēkmez* (< pekmez) (18b/7), *dökērdik* (28b/33), *nēre* (< nereye) (28c/67), *yēdi* (29a/13), *kēsēn* (29b/19), *dērlērdi* (29b/37), *gēlmiş* (24/6), *gēdeller* (< giderler) (1a/30), *ēyi* (< iyi) (2/13), *hēc* (< hiç) (3/49), *gēyellerdi* (< giyerlerdi) (5b/76), *dēyecek* (< diyecek) (10/37), *gēne* (< yine) (11b/24), *gēTdik* (< gittik) (14b/27), *hēc* (< hiç) (15b/23, 19c/109), *hēsbi* (<< hiçbir) (20a/20), *ēhtiyācımızı* (< ihtiyacımızı) (24/10), *yērkene* (11a/6), *dēyolar* (<< diyorlar) (23a/9), *ēkilirke* (19b/52), *dēyi* (12b/30), *ēderdi* (12b/30), *gēderdin* (< giderdin) (15ç/36).

6) Tarihî lehçelerde görülen damak /n/si (-[ŋ]), yöre ağzında çoğunlukla kelime tabanlarında ve eklerde muhafaza edilmiştir: *biñerdi* (1a/25), *biñ* (3/32), *saña* (5a/34), *yuñü* (21b/17), *bobamıñ* “babamın” (5a/4), *köyüñüzde* (14b/22), *iğñe* (12b/22), *goñşuya* (<< komşuya) (17/8), *doñuz* “domuz” (7/43), *bobamıñ* “babamın” (5a/4), *gōñlūñü* (26a/7), *anneñ* (10/45), *neneñ* (10/45), *dēdeñ* (10/45), *gaziğñ* (15ç/35), *biñ* (19b/74), *kēndiñi* (19c/105), *yuñü* (21b/17), *dayısunıñ* (22/13), *bobamgiliñ* (22/16), *köyümüzüñ* (24/20), *nērdēn_aldıñız* (25a/17), *cāmınıñ_öğüne* (25a/22).

7) Türkiye Türkçesi ağızlarının Doğu grubu ağızlarında sıkça görülmekte olan orta ve son hecelerde meydana gelen [k] > [h] sızıcılığı (Karahana, 1996: 128), AİGİYA'da yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir: *ufāñan* (<< ufakken) (5a/3).

Antalya'nın derlemeleri tamamlanmış ilçelerinden Korkuteli, Elmalı, Kumluca ve Alanya ilçelerinde de bu ses değişimi çok az görülür. Ayrıca Antalya'nın Kaş ilçesi ağzında da kelime sonunda [k] > [h] ünsüz değişiminin meydana gelmediğini görmekteyiz (Erdem ve Bölük, 2011: 433).

8) AİGİYA'da kalınlık-incelik uyumuna umumiyetle uyulduğu tespit edilmiştir. Özellikle Standart Türkiye Türkçesinde uyumu bozan *ile* son çekim edatı, *i-* ek fiili, *+ki* aitlik eki, *+iken* zarf fiil eki, *-yor* şimdiki zaman ekinde daha çok görülmektedir: *çocükkan* (27a/1), *ekilirken* (29b/20), *dokurkana* (<< dokurken) (6b/46), *yērkene* (11a/6), *ēkilirke* (19b/52), *gaçarka* (<< kaçarken) (23b/22), *çıbığ_ıla* (<< çubuk ile) (28b/51), *gündoğmuş_ıla* (19b/52), *gözüm_üle* (23b/23), *diyeller* (<< diyorlar) (7/20), *dēyörü* (<< diyor) (14a/15), *demēyi* (<< demiyor) (25a/33), *altın_ısa* (1b/57), *ot muy_udum* (1b/60), *muhtar_ıdı* (15c/25), *yoğ_ısa* (<< yok ise) (17/22), *zamankı* (26b/23), *altındaki* (28a/17), *gaşığ_ıla* (<< kaşık ile) (17/4).

9) AİGİYA'daki derlenen metinlerde, *i-* ek fiili öğrenilen geçmiş zaman çekiminde, görülen geçmiş zaman çekiminde ve şart çekiminde kalınlık-incelik uyumuna uymuştur: *var_ıdı* (1a/2, 4/8, 11a/3, 16b/12), *altın_ısa* (1b/57), *ot muy_udum* (1b/60), *yük müğ_üdü* (1b/61), *millon_umuş* (3/33), *atar_ımış* (4/23), *çoğ_udu* (4/21, 7/43), *var_ımış* (5a/8, 7/20, 17/6), *yatır_ımış* (5a/9), *ğardaş_ıdı* (5a/16), *otuz_udu* (7/16), *dörd_üdü* (7/16), *bol_udu* (7/43), *yoğ_udu* (7/43, 10/23, 20a/7), *adam_ıdı* (8a/9), *zor_udu* (8b/19), *meşur_udu* (8a/22), *mahmud_udu* (9/22), *arar_ımış* (10/3), *sarmış_ımış* (10/51), *muhtar_ıdı* (15c/25), *atar_ımış* (4/20), *yoğ_udu* (25b/41), *yog_udu* (17/2).

10) Standart Türkiye Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı kelimelerin AİGİYA'da uyuma girdiği belirlenmiştir: *davılı* (< davul) (28c/66), *davıl_ardı* (11a/14), *gabık* (<< kabuk) (17/4), *dokTur* (< doktor) (Fr. docteur) (7/48), *ham_ı* (< hamur) (29a/9), *pambiğın* (<< pamuk) (5b/79), *ğarpız* “karpuz” (kayıt dışı örneklerden), *ğalbır* “kalbur” (kayıt dışı örneklerden), *yavrum* “yavrum” (kayıt dışı örneklerden).

⁷ Bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır: Talat Tekin, *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1975; Osman Nedim Tuna, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1960, s. 213-282, 1988; Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vocal) Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Cilt I. Ankara: TDK, s. 443-458.

11) Arapça ve Farsçadan alıntılanan bazı kelimelerin ünlü benzeşmesi sonucunda kalınlık-incecik uyumuna girdiği görülmektedir: *umūmu* (Ar. umūmi) (7/12), *habarımız* (Ar. haber) (8a/5), *rūzgerin* (Far. rūzgār) (25c/48), *bāzan* (Ar. bāzen) (25c/46), *nuhusda* (Ar. nūfūs) (28a/16), *bārabar* (Far. barābar) (11b/26), *tedevi* (Ar. tedāvi) (25b/37), *meydene* (Ar. maydān) (28a/4), *bağça* (Far. bāğçe) (2/15, 7/36), *intızar* (Ar. intizār) (5a/23).

AİĞİYA’da şu alıntı kelime düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymuştur: *potaz* (Fr. patoz) “tahılı döven, tohumları sap ve kabuğundan ayıran, tarım aleti” (12a/20).

12) AİĞİYA’da darlaşma, genişleme, yuvarlaklaşma, düzleşme, inceltme, kalınlaşma gibi ses olaylarıyla birlikte meydana gelen ünlü değişimleri oluşmuştur: *birez* (< biraz) (25a/16), *buynuz* (< boynuz) (1a/42), *doktur* (< doktor) (13/8), *heçbi* (<< hiçbir) (19b/55), *dëyolar* (<< diyorlar) (23a/9), *bubam* (< babam) (23a/12), *buçak* (< bıçak) (2/14), *garpız* (<< karpuz) (12a/2), *bātün* (< bütün) (7/12), *haralda* (<< herhalde) (15b/22).

13) Türkiye Türkçesi ağızlarının Batı grubunda sık rastlanan ve umumiyetle karakteristik olan ötümlüleşme hadisesi (Karahan, 1996: 116) AİĞİYA’da da karakteristiktir.

Yöre ağızında en işlek görülen örneklerinden biri /k/, [k] > /g/, [g] ötümlüleşmeleridir.

#k > #g: *gişi* (< kişi) (7/46), *gëndimiz* (< kendimiz) (2/16), *geçi* “keçi” (kayıt dışı derlemelerden), *gändi* “kendi” (kayıt dışı derlemelerden).

VkK > VgK: *esgiden* (< eskiden) (6b/39), *asgerlik* (< askerlik) (9/3), *kësGi* (< keski) “kesmeye yarayan âlet” (23b/20).

k# > g#: *yog* (< yok) (9/3).

[k] > [g] ötümlüleşmesi: #k > #g: *gız* (< kız) (1a/2), *gaşık* (< kaşık) (3/12), *gullanilyodu* (<< kullanılıyordu) (20a/33), *gılı* (< kılı) (21b/17), *gëndini* (< kendini) (22/17), *guruşu* (< kuruluşu) (24/8), *golay* (< kolay) (26b/30), *gat* (< kat) (28c/57), *gadarsa* (< kadarsa) (29c/46), *guşlara* (< kuşlara) (1b/68), *guruduruz* (< kuruturuz) (2/11), *gadin* “kadın” (kayıt dışı derlemelerden).

KkV > KgV: *başga* (< başka) (2/14), *argadaş* (< arkadaş) (4/9).

Yöre ağızında sık karşılaşılan bir ötümlüleşme olayı da /t/ > /d/ ötümlüleşmesidir: *daş* (< taş) (3/38), *daşımadan* (< taşımadan) (3/49), *davşan* (< tavşan) (4/21; 23b/25), *depelere* (< tepe) (1b/65), *depe* “tepe” (kayıt dışı derlemelerden), *dutar* “tutar” (kayıt dışı derlemelerden), *dëyze* “teyze” (kayıt dışı derlemelerden).

Şu örnekte kelime sonunda ötümlüleşme meydana gelmiştir: *dörd* (<< dört) (27b/19).

14) AİĞİYA’da sık rastlanmamakla birlikte bazı ötümsüzleşme örnekleri de dikkat çekmektedir: *aPla* (< abla) (17/21, 26b/18), *güPre* (< gübre) (19a/17), *temiŞçe* (<< temizce) (6b/53), *gıPris* (<< Kıbrıs) (3/19), *SaTen* (<< zaten) (Ar. *zāt*’ın tenvinli şekli *zāten*) (6b/54).

AİĞİYA’da z# > s#/ S# ötümsüzleşmesi daha sık görülmektedir: *vëriyīs* (<< veriyoruz) (2/6), *yaparıs* (< yaparız) (2/7), *yaparıs* (2/11), *kesiyoS* (< kesiyoruz) (6a/11), *biS* (< biz) (6b/41), *aS* (< az) (15a/3), *yüS* (< yüz) (19a/22), *burdayıs* (< burdayız) (23a/14), *ekeriS* (2/12), *ilağan_ekeriS* (<< lahana ekeriz) (2/12).

Bu ötümsüzleşme hadisesi alıntı kelimelerde de görülür: *cehis* (Ar. *cihaz-cehāz*’dan) “çeyiz” (2/19).

Eski Türkçedeki kelime başı ötümsüz-patlayıcı #k ünsüzünün şu örneklerde korunmaya devam ettiği görülmektedir⁸: *keyik* “geyik” (4/21), *kölge* “gölge” (kayıt dışı örneklerden), *kün* “gün” (kayıt dışı örneklerden).

15) AİĞİYA’daki karakteristik olarak göze çarpan bir ses hadisesi de /ç/ > /ş/ sızıcılaşmasıdır. Pek çok kaynakta bu ses değişiminin temel sebebinin Kıpçakça bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu ses değişimine uğramış örnekler iyi tetkik edilirse umumiyetle “kapalı hecenin sonunda bu sızıcılaşma olayının gerçekleştiği görülür. Anadolu ve Rumeli’nin pek çok ağızında, /ç/ sesi, kapalı hecenin son sesi konumuna gelince sızıcılaşabilmektedir⁹. Yöre ağızında, kendisinden sonra sızıcı ya da

⁸ Ağız çalışmalarında bu tür eskicil örnekleri, #g > #k ötümsüzleşmesi yerine *Eski k’lerin Korunması* başlığı altında ele almak daha doğru olur (Ayrıntılı bilgi için bk. Gürer Gülsevin, Ağız Araştırmaları İncelemelerinde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (2), “değişimin istikameti bakımından yapılan yanlışlıklar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, vol. 5, pp. 59-63, 2005).

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Gürer Gülsevin, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: (Ç > Ş Değişmesi)”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/3 Spring 2008, s. 378-387.

patlayıcı bir ünsüz gelmesi durumunda ötümlü-patlayıcı /ç/ ünsüzü, ötümsüz-sızıcı /ş/ ünsüzüne dönüşmektedir.

VçK > VşK: *ağaşlara* (27a/5), *ağāşdan* (25b/37), *geşTik* (5a/36), *gāşti* “geçti” (kayıt dışı örneklerden), *bışkı* “bıçkı” (kayıt dışı derlemelerden).

VçV > VşV: *buşuK* (< buçuk) (3/23).

ç# > ş#: *sorkuş* (< sorkuç) “çam ağacının sakızı, reçine” (17/24), *uş* (< uç) (29v/19), *üş* (< üç) (21a/15), *geş* (< geç) (9/5).

KçK > KşK: *genşler* (< gençler) (5b/60).

Farsçadan alıntı *rençber* (Far. *renc* “sıkıntı” ve *ber* “çeken” ile *renc-ber* “meşakkatli işte çalışan kimse”) kelimesinde de sızıcılaşma olmuştur: *ileşber* (kayıt dışı derlemelerden), *ileşberlik* (kayıt dışı derlemelerden).

16) İlk örnekleri itibariyle uzun olmadıkları hâlde daha sonraki dönemlerde ünsüz düşmesi, ünsüz erimesi, ünlü birleşmesi ve hece kaynaşması gibi ses hadiseleri sebepleriyle uzamış olan ünlülere “ikincil uzun ünlüler” denir. AİGİYA’da ünsüz erimesi sonucunda meydana gelen ikincil ünlü uzunlukları sıkça görülmektedir: *āşam* (< akşam) (4/12), *gāveye* (<< kahveye) (4/7), *ufāhan* (<< ufakken) (5a/3), *sōra* (< sonra) (25a/8), *gādā* (<< kadar) (1b/54), *dōme* (< dövme) (1a/44), *şōle* (< şöyle) (1a/23), *sōlerdik* (5b/83), *sōleyen* (5b/83), *sōletmedik* (2/8), *ōle* (< öyle) (4/16), *şē etTiklende* (<< şey ettiklerinde) (5a/6), *ōlanlar* (< oğlanlar) (5a/56).

17) Yöre ağzında karşılaşılan belirgin ses olaylarından biri de ünsüz benzeşmesidir. /r/ > /l/ gerileyici ünsüz benzeşmesi en yaygın görülen ünsüz benzeşmesidir: *atallar* (< atarlar) (1a/42), *bindirillēr* (<< bindirirler) (26a/16), *gēlillerdi* (< gelirlerdi) (26a/16), *isdeller* (<< isterler) (26a/6), *yēlleşdik* (<< yerleştik) (3/21), *yēlleşicez* (<< yerleşeceğiz) (3/20), *hazırlāyollar* (<< hazırlıyorlar) (4/6), *geliller* (< gelirler) (1a/18), *olannarı* “olanları” (kayıt dışı derlemelerden) *yēller* “yerler” (kayıt dışı derlemelerden), *alillā* “alırlar” (kayıt dışı derlemelerden), *kēyellē* “giyerler” (kayıt dışı derlemelerden).

Yöre ağzında /s/ > /ss/ benzeşmesi de tespit edilmiştir: *ossun* (< olsun) (1a/42), *oşşam* (< olsam) (17/6), *oşsa* (< olsa) (17/6), *gēsse* (< gelse) (1b/71).

Yöre ağzında şu örneklerde de ünsüz benzeşmesi hadisesi yaşanmıştır: *bizikinner* (< bizimkinler) (10/25), *millon* (< milyon) (3/33), *fasille* (<< fasulye (< Yun. phasoulia)).

18) AİGİYA’da *şu* kelimesinin *şo* ve *ho* şekilleriyle kullanımları bulunmaktadır: *şo* (*biği ihi esgi şey hī ōle dolap var ısa var ıdı yoğ uşa yoğ udu*) (17/22), *ho* (*anıñ başlarında oralardaki olan böyle çıkan ormanları hēr sēne ekileceğ olan yeri kesēllērdi ağusdosda*) (29b/25).

19) Hece ve kelime sonlarındaki akıcı /r/ ve /l/ ünsüzleri, AİGİYA’da da erimekte ve kendilerinden önceki ünlüyü uzatarak ikincil ünlü uzunluğuna sebep olmaktadır: *gākın* (<< kalkın) (14b/24), *būnuna* (< burnuna) (11b/31), *ēvlenmeyō* “evlenmiyor” (kayıt dışı örneklerden), *alıyō* “alıyor” (kayıt dışı örneklerden), *dēmişlē* “demişler” (kayıt dışı örneklerden), *gākıyō* “kalkıyor” (kayıt dışı derlemelerden).

20) Türkçede /l/ ve /r/ gibi akıcı ünsüzler ile kelime başlamadığı için bu ünsüzler ile başlayan alıntı kelimeler, özellikle Batı grubu ağzlarında hemen hemen kurallı olarak birer ünlü ön-türemesine uğramıştır (Korkmaz, 2007: 95). Yöre ağzında tespit edilen örnekler şöyledir: *ilağan* (Rum. lahana) (2/12), *irahatsıs* (Ar. rahat) (5a/19), *irāmatlı* (Ar. rahmet) (5a/11), *irezil* (Ar. rezil) (5a/47), *ileğen* (Far. leğen) (11a/14), *ilazım* (Ar. lāzım) (19b/84), *ilēzillikle* (Ar. rezil) (26b/33), *ılaf oldu* (Far. lāf) (3/31), *ileşber* (Far. rençber) (kayıt dışı derlemelerden), *ilimon* (Rum.) (kayıt dışı derlemelerden), *ürüzger* (Far. rüzgār) (kayıt dışı derlemelerden).

21) Yöre ağzında vurgu ve tonlama amaçlı ünsüz ikizleşmesi örnekleri de sık görülmektedir. Bu ses hadisesi daima kelimenin iç sesinde gerçekleşmektedir: *eşşek* (< eşek) (1a/27; 18a/4), *gaşşığın* (<< kaşşığın) (14b/20), *aşşağıda* (< aşağıda) (18b/8, 19a/42), *aşşadan* (<< aşağıdan) (15c/24), *yanna* (< yana) (21b/18, 15ç/48), *diyyoru* (<< diyor) (4/15), *güççük* “küçük” (kayıt dışı örneklerden), *döşşeklē* “döşekler” (kayıt dışı derlemelerden), *beşşini* (<< beşiğini) (kayıt dışı derlemelerden).

22) Yöre ağzında ünsüz teklesmesi de görülmektedir. Özellikle Arapçadan alıntı şeddeli kelimelerde, kelimelerin iç ses ünsüzlerindeki aslı ikizliğinin -en az çaba kanunu neticesinde- teklesmesi yaşanmaktadır: *evel* (Ar. evvel) (2/1), *eveli* (Ar. evvel) (19c/96), *hakı* (Ar. hakk) (18b/13).

23) Yöre ağzında ötümsüz-sızıcı /h/ gibi boğumlanma noktası zayıf olan ünsüzün bazı kelimelerde kelime başında türediği tespit edilmiştir. Bu kelimeler, #h- < #Ø ön ses türemesi (~prothese)

sonucunda oluşmuş kelimelerdir¹⁰: *hora* (< oraya) (12a/6), *hurda* (<< orada) (10/37), *höle* (<< öyle) (11a/12), *hünden* “önden” (kayıt dışı derlemelerden), *hönceden* “önceden”(kayıt dışı derlemelerden), havlu “avlu” (kayıt dışı derlemelerden).

Şu alıntı kelime de ünsüz türemesi gerçekleşmiştir: *hemme* “ama” (kayıt dışı derlemelerden).

Ancak şu örneklerde türemeden ziyade bir #ş > #h ünsüz değişimi yaşanmıştır: *hurā* (< şuraya) (1b/56), *hindik* (< şimdi) (5a/13), *hindiK* (5b/72)

24) AİĞİYA’daki metinlerde tespit edilen bazı yan yana ve uzak ünsüzler arasında göçüşme (~yer değiştirme) örnekleri de tespit edilmiştir. Burada telaffuz zorluğunu gidermek amacıyla açıklık derecesi kuvvetli ses, açıklık derecesi küçük olanın önüne geçebilmektedir: *ırbıkla* (< ibrik) (Ar. *ibriĥ* < Fars. *āb-riz* “su döken”) (20a/47), *nuksayı* (< muska) (22/27), *ilezir* (<< rezil) (Ar. *rezālet*’ten *rezīl*) (26b/23), *genelek* (< gelenek) (6a/22).

25) Bir kelimenin başlangıçta daha çok sese sahipken zamanla bu bazı seslerinin kaybetmesi (Tuna, 1986: 46) diye tanımlanan *aşınma ses hadisesinin* şu örnekte yaşandığı tespit edilmiştir: *la* (< lan < ulan < olan < oĭlan < oĭlan) (3/60).

26) AİĞİYA’da tespit edilen bazı örneklerde orta hece ünlüsünün düşürülmediği görülmektedir. Bu durum, kişiye has özel bir kullanımdan ziyade cümleyi ya da kelimeyi vurgulayarak dikkat çekmek amacıyla söylendiği düşünülebilir: *hepisini* (27b/17), *hēpisi* (7/17), *yalınız* (3/50), *yalınız* (13/7), *gatrıranla* (< katranla) (25b/40), *amıca* (< amca) (4/15).

27) AİĞİYA’da görülen önemli ünsüz değişimlerinden biri de /n/ > /ğ/ değişimidir: *bağa* (< bana (<< ben+ge)) (3/10; 4/7; 9/8; 25a/13), *sağa* (< sana (<< sen+ge)) (5a/26; 5a/36), *seğe* (<< sana) (25a/10), *beğe* (<< bana) (25a/21), *evih_öğüne* (<< evin önüne) (14b/22).

28) AİĞİYA’da /y/ > /ğ/ ses değişimi, sıklıkla görülmektedir: *kōğūh* (<< köyün) (1a/2), *nēğse* (<< neyse ne+ise) (1a/27), *arağacak* (< arayacak) (3/63), *nēğ_ise* (<< ne ise) (3/64).

Aynı ses değişimi Arapçadan alıntı *şey* kelimesinde de görülmektedir: *şegin* (< şeyin) (3/23).

Antalya İli Gündoğmuş İlçesi Ağızlarının Şekil Bilgisi (~Morfoloji)

1) AİĞİYA’da bildirme kiplerinin fiil çekimlerinde ve tasarlama kiplerinden emir / istek kipinde teklik 1. şahıs çekimlenirken /m/ yerine /n/ kullanılması karakteristik bir özelliktir. Ekin bu varyantları Eski Oğuz Türkçesi döneminde kullanılan -vAn ekinin bir kalıntısıdır (Korkmaz, 1965: 56). Derlemelerde tespit edilen örnekler şöyledir: *nöbetciyin* (<< nöbetçiyim) (9/7), *okuryazarın* (3/50), *doğunluyun* (6a/1), *doumluyun* “doğumluyum” (kayıt dışı derlemelerden), *kōydēn* “köydeyim” (kayıt dışı derlemelerden), *kōydēz* “köydeyiz” (kayıt dışı derlemelerden).

Fiil çekiminde, görülen geçmiş zaman dışındaki 1. şahıs çekimleri için -m eki yerine genellikle -n şekliyle kullanımı görülmektedir: *yaparın* (< yaparım) (6a/27), *vērecen* (<< vereceğim) (14b/18), *ekerin* (6a/8), *oğraşırın* (< uğraşırım) (17/10), *gēliyorun* (12b/26), *ekēmiyon* (< ekemiyorum) (7/36), *çeviriyon* (6a/10), *ūğütüyon* (6a/10), *söyleyemēyoriyon* (< söyleyemiyorum) (3/58), *ğıların* “kılarım” (kayıt dışı örneklerden), *alırın* “alırım” (kayıt dışı örneklerden).

2) AİĞİYA’da şimdiki zaman çekimlerinde kullanılan -yuru ve -yor ekleri, Eski Türkçeden beri varlığı bilinen yori- “yürümek, hareket etmek” fiilinin ekleşmesi sonucunda oluşmuş yapılardır (Gülensoy, 1985: 283). Standart Türkiye Türkçesindeki -yor ekinin kökeni de bu fiile dayanır.

Yöre ağızında -yor şimdiki zaman ekinin -(I)yo / -(I)yor / -(I)yuru / -(I)yorum biçimlerinde kullanılışları bulunmaktadır: *gēdiyom* “gidiyorum” (9/6), *dēyo* (4/15), *yapıyuru* (6a/3), *büyüiyuru* (26b/33), *yapıyoriyuz* (14b/26), *olmayorur* (12b/34), *görülmüyo* “görülüyor” (19c/107), *goyamayoy* “koyamıyor” (23b/21), *dutmuyor* “tutmuyor” (24/27), *gēdüyörür* “gidiyor” (2/3), *yoruluyom* “yoruluyorum” (20a/28), *çiğneniyorur* (26c/43), *oluyorur* (25c/41), *gēdiyoriur* “gidiyor” (26b/34).

Şimdiki zaman ekinin geniş zaman çekimiyle kurulan eski tasvirî fiil şekli -yorur ve bu ekin son sesindeki akıcı /r/ ünsüzünün erimesiyle birlikte oluşan biçimi olan -yuru şeklinin yöre ağızında varlığını ve kullanımını sürdürmeye devam ettiği tespit edilmiştir: *oluyoru* “oluyor” (2/2), *akıyoriur* “akıyor” (26c/43), *çiğneniyorur* (26c/43), *geçiyörü* (7/3), *yapıyuru* (6a/3).

AİĞİYA’daki derlenen metinlerde, şimdiki zaman eki -yor incelenerek ve düzleşerek kalınlık-incecik uyumuna uymuştur: *gēdüyörür* “gidiyor” (2/3), *diyeller* “diyorlar” (7/20), *dēyörü* “diyor” (14a/15), *demēyi* “demiıyor” (25a/33), *ediyölller* “ediyorlar” (28c/65).

¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Bk. Güler Gülsevin, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında #h Sesi Üzerine”, *TDAY-Belleten*, 2001/I-II, Ankara 2003, s. 129-146.

AİGİYA'da şimdiki zamanın *-Ip batır* biçimi kullanılmamaktadır. Ekin bu biçimi, özellikle Antalya'nın Batı ilçelerinde görülmektedir. Ayrıca Antalya-Gazipaşa (Küçükballı, 2015: 258) ve Konya-Bozkır (Aşçı, 2016: 185) ağızlarında ekin bu biçimi tespit edilmiştir.

3) Türkiye Türkçesi ağızlarında "sonra" anlamına gelen *keri* (< *ke* "arka, geri" + *rü* "yön gösterme eki") kelimesi de kullanılmıştır. Eski Oğuz Türkçesi döneminde *gerü*, *girü* olarak ötümlüleşmiş ve ayrılma hâliyle edat fonksiyonunda olduğu zaman "sonra" fonksiyonunu da karşılamıştır (Hacıeminoğlu, 1974: 40): *boşvēr_orā kapat gāri* (4/23), *vērmezlerse o ayrı gāri* (14a/3), *bi sür gāri gazığ_alırdıK* (15ç/34), *ondan kēri bilāderin biri şeye gēTmiş* (25a/4), *ondan kēri ardından insan gediyo* (25c/44), *ondan k2ri istanbul sirkeciye vardık* (25a/26).

keri kelimesinin *keyti*, *keytimi*, *keytime* şeklinde kullanımları da bölge ağzında sıklıkla görülmektedir: *ondan keyti işTe gağun garpız_ekeriz* (< *ondan sonra işte kavun karpuz ekeriz*) (12a/2), *ondan keytimi işde yapıdımız yāni* (12a/13), *ondan keytime işTe çökelēni gurudursak gurudurduk* (12a/15).

Antalya'nın Batı grubu ağızlarından Korkuteli, Kumluca, Elmalı ilçelerinde ise *keyti*, *keytimi* ve *keytime* şeklinde kullanımlarına ise pek rastlanmaz.

4) Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan *ile* edatının ekleşmesi sonucu oluşan *+IIA* ve *+n* ünsüzü ile genişlemiş *+(y)IIAn* şekli AİGİYA'da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Leyla Karahan, bu *+n* ünsüzünün pekiştirme görevinde kullanılan bir morfem olduğunu düşünmekte (Karahan, 2012: 230) iken Necmettin Hacıeminoğlu (1974: 45-48) ve A. Bican Ercilasun (1983: 141) *+n* ünsüzünün Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan, çağdaş dönemlerinde ise kalıplaşarak varlığını devam ettiren *+n* vasıta hâli eki olduğu konusunda hemfikirdirler (Aşçı, 2016: 183). Metinde tespit edilen örnekler şöyledir: *onlan* (onla, o ile) (5b/79), *bölük komutanıylan* (komutanıyla komutani ile) (9/14), *gızıylan evlendirik* (kızıyla) (kayıt dışı derlemelerden).

5) Derlemelerde rastladığımız bir başka yapı da *i-* fiiline gelen *-ken* zarf-fiil ekidir. AİGİYA'da bu ekin hem *-ka* / *-ke*'li hem de *-kana* / *-kene*'li şekilleri sıklıkla kullanılmaktadır¹¹: *gaçarka* (<< kaçarken) (23b/22), *indirike* (< indirirken) (25a/29), *dokurkana* (<< dokurken) (6b/46), *yērkene* (< yerken) (11a/6), *gēde»ke* (<< giderken) (23b/20).

Zeynep Korkmaz (1980: 28), bir çalışmasında Eski Türkçedeki "*-kına* / *-kine*" pekiştirme edatının çekimli fiiller yanında olduğu gibi devam etmesini "Avşar Oğuz boyunun" dil hususiyetlerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Leyla Karahan (2011: 354) ise *-n* morfeminin *-ke* zarf-fiil yapısına sonradan eklendiği görüşündedir.

6) Gelecek zaman ekinin 1 ve 2. eklerinin şahıs çekimlerinde *büzülme* ses olayı sonucunda ikincil ünlü uzaması meydana gelmektedir: *vērecēn* (<< vereceksin) (14b/23), *yapacān* (<< yapacaksın) (15a/3), *alcēn* (<< alacağım) (3/12), *yēcez* (<< yiyeceğiz) (5a/7), *ēdicēn* (<< edeceğim) (19b/91), *okucēz* "okuyacağız" (kayıt dışı derlemelerden), *ēvlenmecēn* "evlenmeyeceğim" (kayıt dışı örneklerden).

Yöre ağzında gelecek zaman eki *-acak* / *-ecek* ünlü düşmesi ile başındaki *-a* ve *-e* sesini kaybederek *-cak* / *-cek* şeklini alır. Kalın fiillerin kök ve tabanlarından sonra da kalınlık-incelik uyumuna uymadığı, *-cek* şeklinde kullanıldığı örnekler vardır: *olcak* (< olacak) (2/1), *gelcek* (< gelecek) (9/20), *alcēn* (<< alacağım) (3/12), *yaPcek* "yapacak" (kayıt dışı derlemelerden).

7) AİGİYA'da derlenen metinlerde, *ki* bağlacının kendisinden önceki kelimenin ünlüsüne uyarak kalınlık-incelik uyumunu sağladığı tespit edilmiştir: *diyelim ki* (7/3, 19c/101), *vēmediler ki* (8a/11), *dēdiler ki* (9/8), *anlamān ki* (<< anlamam ki) (18a/1), *gēdiyo ku* (<< gidiyor ki) (25a/2).

8) AİGİYA'daki derlenen metinlerde, *+ki* aitlik ekinin kalınlık-incelik uyumuna uyduğu görülmektedir: *ordaki* (<< oradaki) (26b/22, 26b/31), *zamanki* (< zamanki) (26b/23), *şōnaki* (<< sonraki) (26c/40), *altındaki* (< altındaki) (28a/17), *eskiki* (7/5, 11a/2), *evelki* (< evvelki) (10/18), *şindiki* (< şimdiki) (10/28, 13/6), *ēlinki* (25a/35), *berüdeki* (28b/43).

9) Yöre ağzında kullanılan birleşik zarf-fiil eklerinden biri de *-DIK+sıra*'dır. *-dik* sıfat-fiil ekinden sonra gelen "sıra" edatının ekleşmesi sonucu oluşmuş bir zarf-fiil ekidir. Standart Türkiye Türkçesindeki *-Dikça* zarf-fiil ekinin karşılığıdır. Derlenen metinlerde bir örnek tespit edilmiştir: *modelleşTik sıra* (1a/37).

10) Yöre ağzında *-Ik/-Uk* ekleri öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılmaktadır. Erdem ve Bölük, *Antalya ve Yöresi Ağızları* (2012: 170-171) adlı çalışmalarında da bu ekin özellikle Antalya'nın

¹¹ Bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır (bk. Gürer Gülsevin, "Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller üzerine", *AKÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, 2001, s. 125-143; Mehmet Özmen, *Türkçede -Ken Zarf-Fiil Eki*, TDK. Yayınları, Ankara 2014)

Doğu ilçelerinde tespit edildiğini ifade ettikten sonra teklik üçüncü şahıs, bazen teklik birinci, ikinci ve çokluk birinci ve üçüncü şahıslarda kullanıldığını belirtmişlerdir.

Yörede tespit edilen örnekler şöyledir: *yalvarık* (5a/22), *alıK* (5a/29), *evlenik* (5a/51), *vazgeçik* (5b/62), *gidik* (13/9), *içmeyiksin* (15b/23), *övkelenik* (17/7), *gêlik* (17/7), *gêdik* (17/16), *gêlik* (17/17).

Şu örnekte aynı kelime, peş peşe cümlelerde hem -mİş/-mUŞ öğrenilen geçmiş zaman biçiminde hem de aynı ekin -Ik/-Uk biçiminde kullanılmıştır: çaltı buranın ismi *değişmemiş* (7/1), çok köyler değişik bura *değişmeyik* (7/2).

Özellikle yörenin Çamlıalan mahallesinden yapılan kayıt dışı derlemelerde ekin bu biçimi yaygın biçimde kullanılmaktadır: *gêlik*, *yapık*, *vuruk*, *alık*, *uruk*, *girik*, *gêtirik*, *ölük*.

11) AİGİYA’da Standart Türkiye Türkçesindeki değişmiş şekillerine rağmen eskicil şekillerini koruyan pek çok örnek vardır: *böyük* “büyük” (23b/16), *yaluız* “yalnız” (13/7), *sene* (< senge) (8a/14), *bene* (< benge) (8a/11), *keri* “sonra” (25c/44), *k2ri* “sonra” (25a/26), *keyik* “geyik” (4/21), *oğara* “yukarı” (7/28), *okarı* “yukarı” (7/44), *kölge* “gölge” (kayıt dışı örneklerden), *kün* “gün” (kayıt dışı örneklerden),

12) AİGİYA’da soru zarfı “nasıl” kelimesi az olmakla birlikte “nahıl” veya “nahal” şeklinde kullanılmaktadır: *nāal* (<< nahal? < nasıl?) (gelin_ alması *naal* olacak olan_ evinden *bi_ki* ğarı ata biner) (2/1), *hanıl* (gelcēn buraya) (kayıt dışı derlemelerden), *nahal* (büyük mü?) (kayıt dışı derlemelerden).

Gündoğmuş’un Ağız Bölgeleri

1) Alt grupta zarf fiil eki *-kan / -ken* olarak belirtilmekte, AİGİYA’da ise bu ekin hem *-ka / -ke*’li hem de *-kana / -kene*’li şekilleri sık olarak kullanılmaktadır: *gaçarka* (<< kaçarken) (23b/22), *indirike* (< indirirken) (25a/29), *dokurkana* (<< dokurken) (6b/46), *yêrkene* (< yerken) (11a/6).

2) Ana grupta ünlü yuvarlaklaşması yer almazken AİGİYA’da dar-düz ünlülerin dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaştığı görülmektedir: *bobam* (< babam) (12b/30), *çavış* (<< çavuş) (3/50), *davîl* (<< davul) (5b/63).

3) Kapalı /e/ ünlüsü ([~ê]) bölge ağzında işlek olarak kullanılmaktadır, hatta karakteristiktir ve tüm yörede karşımıza çıkmaktadır. *êllemedi* (9/21), *çêkmecede* (15b/21), *dêrdik* (27a/5).

AİGİYA, şimdiki zaman eki *-yor* ve *şimdi* zaman zarfının kullanılış şekilleri göz önüne alınarak üç ana ağız bölgesine ayrılabilir¹².

Tablo 3. Gündoğmuş Ağız Bölgeleri

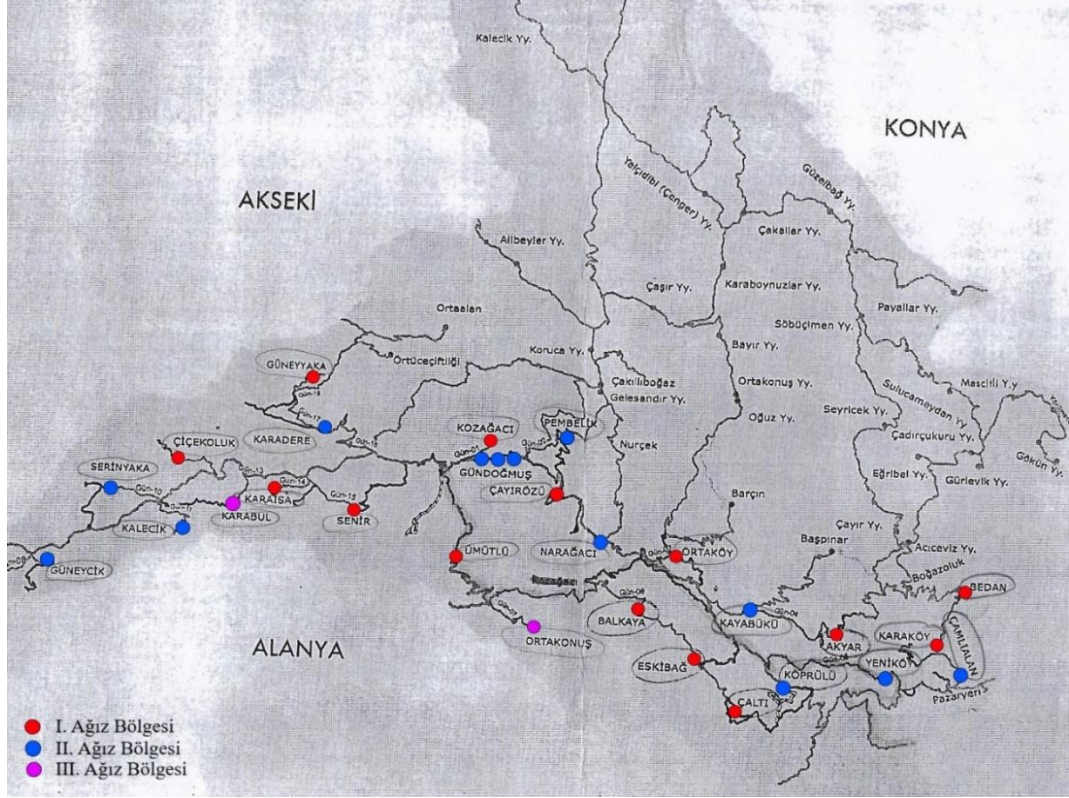
	I. BÖLGE	II. BÖLGE	III. BÖLGE
-yor şimdiki zaman eki	-(I)yo Kınık Oğuz Boyu Yazır Oğuz Boyu	-(I)yo / -(I)yoru Salur Oğuz Boyu	-(I)yoru / -(I)yorur Salur Oğuz Boyu
“şimdi” zaman zarfı	şindi-hindi	şindi	hindi-şindi

I. Ağız Bölgesi: -(I)yo şimdiki zaman ekinin konuşulduğu mahalleler: *Bedan, Karaköy, Akyar, Çaltı, Ortaköy, Eskibağ, Balkaya, Ümütlü, Çayırözü, Kozacı, Senir, Güneyyaka, Karaisa, Çiçekoluk.*

II. Ağız Bölgesi: -(I)yo / -(I)yoru şimdiki zaman ekinin konuşulduğu mahalleler: *Çamlıalan, Yeniköy, Köprülü, Kayabükü, Narağacı, Fatih, Rasih Kaplan, Özügür, Pembelik, Karadere, Kalecik, Güneycik, Serinyaka.*

III. Ağız Bölgesi: -(I)yoru / -(I)yorur şimdiki zaman ekinin konuşulduğu mahalleler: *Ortakonuş, Karabul.*

¹² Gösterilen dil özelliklerinin istisnaları her bölgede bulunabilir.

SONUÇ

İncelenen metinler aracılığıyla AİĞİYA'nın genel ses ve şekil bilgisi özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür:

1) AİĞİYA'da köy isimlerine bakıldığında, yöre halkını Oğuz boylarıyla ilişkilendirmemizi sağlayan bazı köy/mahalle adları olduğu görülür.

2) AİĞİYA'da en dikkat çeken hususlardan biri kapalı /e/'nin karakteristik olarak kullanılmasıdır. /e/-/i/ arasında bir ses olan kapalı /e/ ünlüsü, bölge ağzında genellikle Türkçe kelimelerin ilk hecesinde görülen bir ses olup genellikle /i/'leşme temayülündedir. Ayrıca kapalı /e/ ile telaffuz edilen bazı kelimeler, yörede farklı kaynak kişilerin ağzında bazen /e/ bazen de /i/ ünlüleriyle de telaffuz edilebilmektedir.

3) AİĞİYA'da ses ve hece kaynaşması gibi sebepler sonucunda oluşan ikincil ünlü uzunlukları bulunmaktadır.

4) Yöre ağzında ünlü-ünsüz uyumu sağlamdır.

5) AİĞİYA'da damak /n/'si [~ŋ] ikinci tekil ve çoğul şahıslarda ve bazı kelimelerin bünyelerinde yer almaktadır.

6) /h/ ünsüzü boğumlanması zayıf olduğu için kelime başında umumiyetle türemiştir.

7) Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde karakteristik bir özellik olarak gördüğümüz yuvarlaklaşma temayülü AİĞİYA'da pek yoktur.

8) Batı grubu ağzlarında görülen kelime kökü ve eklerdeki sebebi belli olmayan artılılaşma temayülünün Gündoğmuş ağzında tersine önüleşme tipinde olduğu görülmektedir.

9) AİĞİYA, şimdiki zaman eki *-yor* ve *şimdi* zaman zarfının kullanılış şekilleri göz önüne alınarak genel olarak üç ana ağzı bölgesine ayrılabilir.

10) AİĞİYA, ses ve şekil bilgisi özellikleri bakımından Batı grubu ağzlarının genel özelliklerini taşımaktadır ve AİĞİYA genel olarak Leyla Karahan'ın (1996: 116) tasnifine göre Batı grubu ağzlarının birinci alt grubunda yer almaktadır. Bu grup içinde de dokuzuncu alt grubun özellikleri ile hemen hemen örtüşmektedir. Araştırmalar neticesinde yapılan karşılaştırmada da çoğu özelliklerin Karahan'ın verdiği tasnife uygun olduğu görülmüştür.

ÖRNEK METİNLER

Derleme Yeri: Çayırözü Mahallesi

Kaynak Kişi: Kamil ESER (70 yaşında, ilkokul mezunu)

Konu: a) Arıcılık b) Bir Hatıra c) Köye Suyun Gelişi ç) Çocuk Oyunları d) Kız İsteme Gelenekleri

-a-

1 ben osman_ölu kâmil_eser bi doğuz yüz elli doğumluyun 2 arıyı kırk sene oldu ben en aşşâ kırk kırk beş sene oldu arı daşırın 3 arıcılığı nâsil yapacân bahar geldi midi veriyoz şekeri aS çok bakımını yapıyoz 4 ondan sonra oğullâyo yaylaya götürüyo yaylada bal yapıyo getirip onları satıyoz 5 sene bène işde ordan geçiniK gèdiyo 6 arıların bakımı petekleri ördük süre yaparız 7 kèl petekleri gara siyah petekleri alır atarız goruz 8 onları mum sıkarız petek dèğşiriz 9 yok câm şurda yakın da benim gendim yoruluyom işde ne yapacân

-b-

10 siğarayı bèn ava getdim_idi avda öksürüvèrdim ciğaradan 11 ondan sonra ciğara bitdi oğlum dedim ben seni dedim anam sènetleTmedi 12 sèn bènden uzak dur dedim 13 ondan sorâ içmèvèrdim 14 şeker èmdim şeker èmdim yemiş yerin ğatarın cèbime hasan daşına varmadan iki ceP yemiş bitèrdi 15 ondan sòrama içmedim hattâ ğarı dedi iç dedi 16 davşan_alı dèller bir adam vardı davşan alıyla garanın alısı dèmişler_o adam hasTa olur 17 şurdan bi pâked_al ona vèr tek tek yemè yèdik sire demişler birer tâne bõle 18 bèn de dedim ğarıya üç sene evde çekmecedè içmedim 19 bu da öğünden açmış ciğarayı böyle ondan sonra içmedim ciğarayı çabuk terk_etdim 20 semeTli mç stağaya dedim musdava dedim şu ciğarayı al da dedim iç dedim 21 üç sene durdu çekmecedè içmedim içmen de 22 ihi ondan bellî ciğara da içmedim emme haralda ciğaradan godu bize işde hasdalını 23 yüzde doKsan doKuz emme bõ ğadar film çekTiler amca sen hèç ciğara içmeyiksin dèdiler

-c-

24 biz aşşâda muğardan hindi o dediğim çeşmeden aşşadan çeşmeden desdiyle ırbığ_ıla gabağ_ıla çekèrdiK gabağlar olurdu şey gabakları su gabakları olurdu onları açardık açallardı onlarla bi de ırbığ_ışTe dèsdieyle çekèrdik öle içèrdik tabi elde daşmayla 25 sonra bu ali hoca muhtar_idi heralda ali hoca muhtar_idi su yolunu deşdi deşdirdi 26 bi çeşme yapıldı çoğ_oldu ya èn_aşşâ kırk senè geşdi elliye geşdi 27 köked_oğlu köğün_ortasına iki çeşme yapıldı birini aşşâ köye birini oraya 28 soğra çeşmeleri ali hoca ğaldırdı 29 ali hoca muhdar_ oldu boruyu ğetirdi boruyla ğetirdi 30 depo yapıldı sonra da ali rızânın güzünde ali rızânın gücüyle esği muhdarın gücüyle bi depo yapıldı 31 sular tazeye bindi on yedişer tenike ğum çıkardık biz_oraya merkeb_ile çiğnimizde merkeb_olana

Derleme Yeri: Narağacı Mahallesi

Kaynak Kişi: Ferdi YİĒİT (82 yaşında, okuma yazma bilmiyor.)

Konu: a) Kız İsteme Gelenekleri b) Bir Hatıra

-a-

1 eveli ölan bègenir ondan sonra ğedeller ğızın yanına varıllar 2 ğızı babası isder vèrimkar olursâ dññür akrabalândan dññür ğötürüller isdeller veriller 3 vèrmezlerse o ayrı ğarı nnceden belli olur o verip vèrmeycè felèn 4 böylece isdeller sen ğız isteycèsen 5 şindi onu isdemeyen ğızın babası bağlâveriyodu 6 şindi ğız_ışTemiyor_oğlanı ama bobası anası vèrecek vèrelim dèyollar 7 peşKiri bubam ğediyo du bubam anladırdı 8 bubam şindi ğız_ışTeye ğetmişler iki dene dññürçüymüş sen de isdeyormuşsun ğızı bu da isdeyorymuş 9 birer mendil vermişler búbama bubam şindi birini aycık onu onu bâlasın deyî birini aycık hõyde dutmuş birini aycık uzatmış hani elini onu bâlasın deyî 10 bunu alıvèrmış bunu bağlamış onu isdèyómüş yâni ğız 11 bu sefer başKa bi yere ta varmışlar aynı yere varmışlar biri iki ğişîmiş gene 12 bobam ğayri bakmış odur bu ilki şğrenmiş ikisin de örtaya atmış hængisini bâlarsağız büyürün dèmiş 13 şõle bi bakmış bi bakmış şõle bi bakmış ğız ben bâlamicam ben almiyom dèmiş 14 bõbası da alıcıvermiş hani o taraF baş tarafınâ bâlamiş yâni 15 böyle böyle sorunlar çıkıyðrú alman dèyörü sarman dèyörü

-b-

16 bâbam bêne bi gız_istêvêrdi **17** vârdık vardılar bèn dişede aralıga durdum dığrayân deđi **18** nêse isdediler tamam dedi vârecen amma dedi gızı bir sözüm var dedi **19** bobam da dedi ki altın maltın isêcek zannetmiş hani durumda **20** ulan söyle söylêceni bilmem pilavdan dönen gaşşığın bilmem neSi dâdi bubam **21** söyle dedi senin bildiğin gibi deyil dedi hayır dedi nê **22** benim_evin_öğüne senin fêrdinin evini yapıcâz sizin köyünüzde su yok dâdi Temellin **23** biraz mal sen vârecên biraz da ben vârecên dedi fêrdinin evini bura yapıcâz dedi **24** ulan dedi eğirtmen dedi eğirtmen_idi adam beş_ölüm var dedi beşin de sene köle êderdim amma dedi şindi tüğünü vârenin bilmem ne ğaparın dedi ben bura gız isTeye geldim olan sata gelmedim dedi ğâkın_ulan dedi ğâkıvêrdik geldik geTdik **25** böyle sorunlar var gız istemede **26** ev vâreceK Kez işini yapıyörüyüz başını yapıyoru gonusuyoruz yapıyoruyuz baK sonju dâ noldu almadık **27** almadık geldiK geTdik

Derleme Yeri: Ortakonuş Mahallesi

Kaynak Kişi: İsmi Veremeyen Kaynak Kişi (73 yaşında, okuma yazma bilmiyor.)

Konu: a) Köyde Tarım b) Hayvan Tedavileri

-a-

1 esgiden fındığ_êkerdik darı êkerdik bamya êkerdik soğan_êkeriz bakla êkeriz sarımsağ_êkeriz **2** ondan keyti işTe gağun garpız_êkeriz işTe başga êkin_êkeriz işTe böyle eğdîmiz şeyler **3** Kuruması için fındığı damda yıkar etdüzde damda ğuruduruz **4** dariyı ğırarız damda ğuruduruz **5** harman zamanı dariyı çuvala ğatar döveririz çıkarırız ambarlara sora **6** fındığı helen_ayıklarız meselâ fıstığın kâlini hora ayırırız çor çocuk yer êyisini harallar satarız **7** meselâ inar_olur satdîmızı satarız satmadîmızı yerler **8** bakla soğan dediği gibi fasülle dedî bi işTe bôle ğuruduruz yazın ğış geldi midi bişiri yeriz **9** yaparız salça yaparız büberi döver ğuruduruz üyüddürürüz işTe yapıdîmız bu **10** meselâ inek sârız südü bişiririz yoğurd_êderiz makinesinde yâyarız çökelên bişiriyiz **11** onu tuluKda yayardık şeyde davarlardan tuluğ yapardık **12** ondan keyricêzime mesele öğde kireçlerdi ğılı yolardık onu sıyrır êylerdik sumaklardık tuluğu öyle yapardık **13** ondan keytimi işde yapıdîmız yâni bënim bildiğim bu davar_ossun **14** bişşek yapallardı tuluğda yayallardı **15** ondan keytime işTe çökelêni ğurudursak ğurudurdık ğurutmazsak mesele bidonlara duzlar ğatardık karamlar çok çalıK ğurudurdık **16** hindi peK fazla ğurutmazlar yaş yaş satallar maş satallar da bizim ğayrı davar mağar ğeddi de işTe böyle **17** işTe darısını mesele davara vârdiğimizi davara vâriyiz vârmêdîmizi üyüdü yeriz ğelen ğeden_olur vâririz **18** buyday da işTe êkeriz harman_êder makineye vârir sürdürürüz **19** harmanda sürêrdik öküz_üle düven_ile iki öküz ğoşardık bi düven_olurdu tahtadan ênli onu onda sürêrdik **20** üst yakada hatte var_idi harman hindi potaz çıkalı harman_işi bitdi **21** êğel çoğu da êkin de ekmeyivêrdi eskiki gibi işTe yapacâmız bôle işTe bunlar yavrum

-b-

22 hayvan hasta olduğu zaman mesele iğne vurdururdık **23** ondan kâytime yoğuT cemberek dêrler bi şey_olur onu yatırdıp göbeğinden yakıyorurlar **24** soyuktan oluyoru üşüdüğü zaman oluyordu yâni **25** inek mesele cembekledi şindi sancılaştı başlar patırdamaya **26** ğeden_ordañ ardıç kesip ğeliyorun ardıcı boğuvêriyorun **27** ılık su vârin dişeri çıkarman_ışTe davar_ossa da işTe iğnesin vururuz esgi iğnesi yaparız **28** dalağ malağ_olanlar ölü işTe böyle **29** ayağı ğırılana tahtadan bi şeyler yapallardı **30** muvluk dâyi êderdi bobam rahmatlı onu sarardı bitêrdi **31** meselâ hindi bâzi davar dâli olur dâlirir ğafasın çevürür bobam râmâtlı iki buynuzunu arasından yakardı **32** bâzısı êyi olurdu bâzısı da ölmazdı ölürdü yâni êyi olmazdı **33** ğızgın demir_ile mesele demir_ile yakıyorlar ora ocağa sokuyorurlar mesele **34** ona buynuzunun_arasığı yakar bâzısı êyi oluyoru bâzısı olmayorur işTe böyle benim bildiğim bunlar

Derleme Yeri: Kalecik Mahallesi

Kaynak Kişi: Emine IRMAK (68 yaşında, ilkokul mezunu)

Konu: a) Kız İsteme b) Hayat Hikâyesi c) Pekmez Sıkımı

-a-

1 bënim_êll_üş dömluyun **2** evlilig_işmi emine ırnak **3** ğordun da ğız_isdeme merâşimi beraber ğedeller **4** meşelâ büyüklerden ik_iş Tâne büyük ğeder **5** gönderir şey_öğlan_evi **6** ğeder ğız_istemeye orda isdeller **7** iki ğün ğeder üç ğün ğeder onun ğönlüğü edişenebilişine **8** şimdiki "ünümüz gibi herked taNişivêrig_êvlenivêrmiyor **9** o zaman biraz nazlıydı dâel mi êbe **10** hê öyle bi ğörenek öyle bi ğörenek var_idi işTe orda kızı **11** bi kınayâ isdenirdi bi şêrbet_içilirdi verilirdi **12** ondan şöna düğün_olacânda bi

akşam kına yakılırdı **13** bir gün düğün kareri oldünda gelin_alması olu»du **14** gèder ata bindiriller gèlillerdi **15** bèn şeye hele bindiklerin biliyom **16** o da m_öyle öyle ata bindiriller gèlillerdi **17** işTe öylèdi yavrum başga soracân var mı

-b-

18 2 aPlam_ışde küçükkKen burda hayvancılıkla eKmeyle dikmeyle vakit geçirdik **19** ondan sōna da evlendik giTdik **20** hē hayvanlarla biz hayvanları gütmeğe gèderdik **21** çifT_eKmeğe giderdik **22** evlendik gèTdik orda=ı hayātımız işde eşimiz_ile çocuklar_ıla öle yaşadık **23** tabi burlar o zamankı hayatlar ilezir hāyaTdı **24** sırtımızda su gètirirdik **25** dağlara giderdik **26** çapaya giderdik **27** desde çekèrd³ak sırtımız_ıla **28** düvenle düvenle harman sürülürdü **29** oraya hēr zaman eKmeK TaşırdıK **30** o şarTlar zor şarTlardı eveT zor şarTlardı ama şimdiki gölay **31** tā köydèn şura çıkardık hēr ya akşam zabah ordağı düven şeye yemek gètirirdik **32** su getiridik omuzumuzda şu yokdu **33** tabi tabi beş_altı şèKiz_on yaşında zatèn köydeki çocukların hayātını biliyoşun ilèzillikle büyüyöru **34** anne baba göyüp gèdiyorur **35** benzer_eli bayā şöle güTdü mü gèT ödan davarı çevir gèl **36** gèt ekine g2t işde öyle olurdu

-c-

37 üzümü topluyöşun_ablam işTe **38** çuvallara gatiyöşun sıkıyöşun **39** onuñ_içine bi toprağ_atıyöşun onu tatlandırıyöşun **40** ondan sōnakı o toprā çıkarıyosun kullüyöşun **41** küllèdikden sōna diñlendiriyöşun şüzüyöşun tavaya gayüyöşun **42** hē öyle öyle yapıyo ebeniñ şeyli anlaTıyör_o **43** öle önce bi tabi orda şıra akıyörur çigñeniörur **44** o biriklèndinde ona bi toprağ_atıyöşun

İşaretler

- (-) Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- (<) Gelişmenin yönü
- (>) Gelişmenin yönü
- (<<) Gelişmenin yönüne göre birden fazla değışim ile başka bir şekle geçiş
- (ˆ) Kalın ünlüler üzerinde yarı incelme işareti
- (°) Dar ünlüler üzerindeki yarı yuvarlaklaşma işareti
- (ˆ) Geniş ünlüler üzerindeki yarı daralma işareti
- (ˆ) İkiz ünlü ve iki kelime arasındaki ulama işareti
- (#) Bir sesin başında kelime başı, sonunda ise kelime sonu harfi olduğunu belirtir.
- (Ø) Gramer unsurunun telaffuz edilmediğini ancak fonksiyonunun korunduğunu belirtir.
- (~) Birbirinin yerine geçen şekilleri gösterir.
- /.../ Sesbirimi
- [...] Alt ses birimi
- (+) İsme bağlanma, isim kategorisi
- (-) Fiile bağlanma, fiil kategorisi

Kısaltmalar

AİGİYA Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları

Ar. Arapça

DS Derleme Sözlüğü

Far. Farsça

Rum. Rumca

Yun. Yunanca

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2001). Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 1-10.
- Antalya Valiliği. (2010). *Dünden Bugüne Antalya*. Antalya: Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Aşçı, U. D. (2016). Bozkır Ağzında Görülen Bazı Şekil Bilgisi (Morfoloji) Özelliklerine Dair. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi SUTAD*, Güz 0(40), 177-193.
- Atmaca, E. (2017). *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Atmaca, E. ve Kanık, E. (2018). Antalya'nın Gündoğmuş İlçesinin Köy Adları Üzerine Bir İnceleme. X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu - Bildiri Kitabı 17-19 Ekim 2018 (s. 138-154), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Atmaca, E. ve Kanık, E. (2019). Antalya'nın Gündoğmuş İlçesinin Köylerinde Kullanılan Mutfak Araç Gereç Adları, 3. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu / III. International World of Turks Symposium Social Sciences - Bildiriler Kitabı - 12-14 Nisan 2019 (Antalya) (s. 10-25), Ankara.
- Buran, A. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/ahmet_buran_turk_yazi_dilleri_uzunluklar.pdf adresinden 12.08.2021 tarihinde erişildi.
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars İli Ağızları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2011). Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 411-452.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülensoy, T. (1985). Anadolu Ağızlarındaki Şimdiki Zaman Eki. *Türk Kültürü Araştırmaları-İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan*, XXIII(1-2), 281-295.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller Üzerine. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(5), 125-143.
- Gülsevin, G. (2005). Ağız Araştırmaları İncelemelerinde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (2), “değişmenin istikameti bakımından yapılan yanlışlıklar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(1), 59-63.
- Gülsevin, G. (2008). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: (Ç > Ş Değişmesi). *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(3), 378-387.
- Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kanık, E. (2017). Çayırözü Köyü Yer Adları ve Folklorik Derleme, (Yayımlanmamış Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Emine Atmaca), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Kanık, E. (2021). Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Emine Atmaca), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2012). Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda “-n” Morfemi ile Ortaya Çıkan Varyantlaşma. (Editör: Bülent Gül). *Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı* İçinde (s. 219-236). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Komisyon (1928). *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*. İstanbul: Hilal.
- Korkmaz, Z. (1965). Eski Anadolu Türkçesindeki -van / -ven, -vuz / -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları. *TDAY-Belleten*, 12(Ocak 1964), 43-65.
- Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vocal) Uzunlukları. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Cilt I İçinde (s. 443-458). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/722072> adresinden 26.07.2021 tarihinde erişildi.
- Küçükbalı, F. N. (2015). Gazipaşa (Antalya) Ağzında Kullanılan Morfolojik Yapılar Üzerine Notlar. (Editör: Alim Gür). *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 40. Yıla Armağan* İçinde (s. 249-266). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, S. H. (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gündoğmuş (Kise ve Nağlı Nahiyeleri)*. Alanya: Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.
- Özmen, M. (2014). *Türkçede -ken Zarf-Fiil Eki*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1975). *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tuna, O. N. (1960). Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 8(1960), 213-282.
- Tuna, O. N. (1986). *Türk Dilbilgisi (Fonetik ve Morfoloji)*. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları:3, Malatya.

